

Nr 231.

Av herr **Gustafsson** i Borås m. fl., i anledning av *Kungl. Maj:ts framställning rörande vissa lån till Stockholms stadsmission.*

I angivna punkt avgives förslag om hur det skall förfaras med till stadsmissionen lämnade statslån å 745 000 kronor, sedan staten nu förflyttat ungdomsvårdsskoleverksamheten från hemmen Skarvik-Tallåsen, för vilkas uppförande och utrustning lånen lämnats.

I sin nyligen utgivna hundraårsberättelse över sin verksamhet har Stadsmissionen lämnat följande redogörelse för hemmens tillkomst och deras senare historia.

”År 1925 blev föreståndaren ombedd besöka dåvarande kanslirådet G. H. von Koch på hans tjänsterum i Socialdepartementet. Den nya lagen om samhällets barna- och ungdomsvård skulle börja förverkligas. Ännu saknade man emellertid anstalter, dit man kunde sända de flickor, som behövde omhändertagas enligt lagens § 22 mom. c och d, kroppsligt eller själsligt defekta vanartade flickor. Kanslirådet var angelägen, att denna ömtåliga uppgift skulle anförtros en enskild ideell organisation, som kunde sätta in ett djupt personligt intresse för de omhändertagna ungdomarnas välfärd.

Föreståndaren förelade frågan för styrelsen. Efter långa och noggranna undersökningar om sina möjligheter svarade styrelsen ja. — — — Kanslirådet förutsatte att staten skulle garantera både pengar till byggnadernas uppförande och tillräckliga avgifter för elevernas vård. Efter många olika förslag angående plats för ett blivande hem stannade styrelsen till sist inför ett tomtområde på Stadsmissionens gård Edesta. Den förklarade sig villig att avsöndra ett område därav på ca 30 tunnland. Det var egendomens vackraste område omfattande åker, äng och skogsmark vid Skarviken av Långsjön. — — —

Överenskommelse träffades så med statsmakterna. Ett statslån å 155 000 kronor ställdes till förfogande, ränte- och amorteringsfritt, avseende såväl betalning för det avsöndrade tomtområdet som huvudbyggnad, vaktmästarebostad och uthus samt inventarieutrustning. Statslånet räckte icke för allt detta, utan styrelsen för hemmet fick låna ytterligare medel av Stadsmissionen.

Hemmet stod färdigt och invigdes den 11 dec. 1927. Det fick namnet Skarvik. — — —

Hemmets 25 platser fylldes snabbt, utan att behovet var fyllt. Hemmet var det enda i sitt slag och hade alltså att betjäna hela riket. Ansökningarna om intagning hopade sig.

Sedan styrelsen fäst myndigheternas uppmärksamhet på detta förhållande, fick Stadsmissionen statsmakternas uppdrag att uppföra ytterligare ett hem med 25 nya platser. Det förlades ca 300 meter från Skarvik på en vacker tallbevuxen ås och fick namnet Tallåsen. Det invigdes den 6 mars 1932. I statslån hade lämnats 100 000 kronor.

Vid detta tillfälle, liksom vid invigningen av Skarvik, talade kanslirådet von Koch. — — —

Han framhöll, att han vid det förra hemmets invigning med allt skäl framfört ett tack till Stadsmissionen för dess visade tillmötesgående. Man visste ej då, vad denna vårdverksamhet i själva verket innebar. Nu vet man det. 'Åter har jag', sade kanslirådet, 'anledning att uttala statsmakternas tack till Stadsmissionen. Vi ha hört, hur svårt detta arbete är, och vi äro djupt tacksamma för det resultat, som nåtts. Vår tacksamhet blir ännu större genom att Stadsmissionen utan påpekande anställt en psykiatriker som läkare. Vi ha ock anledning att tacka för detta nya hems tillkomst. Då det första hemmet på Skarvik blev för litet, åtog sig Stadsmissionen uppförandet av ett andra hem. Och den har löst uppgiften på ett utmärkt sätt. — — —'

Tre år senare, den 3 juli 1936, avlät statens skyddshemsinspektör Martin Pehrling en skrivelse till Stadsmissionen med hemställan att den ville söka någon utväg för en provisorisk utökning av platsantalet med minst 20 samt att inkomma med förslag till upprättandet av ett nytt hem för de yngre och skolpliktiga eleverna.

Stadsmissionen hade en tämligen nyuppförd byggnad för en sommarbarnskoloni, vinterbonad och fullt modernt utrustad. Styrelsen beslöt att ställa den till förfogande för det önskade ändamålet och att för ett par år framåt lösa sommarkolonins bostadsbehov på annat sätt. Det sålunda startade skolhemmet kunde börja sin verksamhet den 1 nov. 1936.

Samtidigt gjordes en del undersökningar angående nybyggnad för skolhemmets räkning. I samråd med de då arbetande skyddshemssakkunniga och inspektören för rikets skyddshemsvård beslöts att söka upprätta jämväl en specialbyggnad, som kunde fylla det dubbla behovet att dels vara en observationsplats för nyintagna elever, innan deras slutliga placering bestämdes, dels ge möjlighet till tillfällig isolering vid raseriutbrott eller annars av elever, som störde uppfostringsarbetet vid de andra hemmen.

Det slutgiltiga förslaget kom att omfatta: ny skolhemsbyggnad för 25 elever, en särskild byggnad med skolsal, gymnastiksal och skolkökslokaler, en byggnad för 16 elever med 8 platser i en intagnings- och 8 i en isoleringsavdelning, en särskild vaktmästarebostad samt nödvändiga uthus. Det statslån, som beviljades för dessa nybyggnader, var 490 000 kronor, vilket dock genom den inträdda kostnadsstegringen efter 1939 icke på långt när räckte.

Hemmen invigdes den 2 mars 1941. De fingo namnen Högås skolhem och Solåker. — — —

I sitt referat från invigningen skriver Sv. Dagbl.:

'Statens inspektör för fattigvård och barnavård byråchefen Ali Berggren gav med värme och entusiasm uttryck åt sin beundran inför Stadsmissionens vittgrenade sociala arbete samt framförde socialstyrelsens tack till denna med stort statligt förtroende hedrade enskilda organisation och dess ledare. — — —'

Med tillkomsten av dessa nya hem syntes behovet av vårdplatser för det klientel vara fyllt, som hemmen avsågo att ta emot.

Nu följde några år av visserligen väldiga problem och bekymmer men också av rik lycka i gärningen. I många elevers liv skedde en verklig förvandling och nyskapelse. — — —

Efter den första skyddshemsorganisationens genomförande har ett ständigt reformarbete pågått för att finna de bästa formerna och metoderna för att tillrättaföra och hjälpa den missanpassade ungdomen. Ansvaret för omhändertagande av ungdom för vård på anstalt överflyttades helt på staten. Benämningen skyddshem avskaffades genom riksdagsbeslut år 1946 och utbyttes mot 'skolor tillhörande barna- och ungdomsvården' eller ungdomsvårdsskolor.

Konsekvensen av att staten helt svarade för och bekostade denna ungdomsvård ansågs böra bli, att staten även övertog driften av samtliga 'skyddshem'. Många voro emot en sådan utveckling. Kanslirådet G. H. von Koch, som icke längre var i aktiv tjänst, varnade alldeles särskilt för att lägga alla dessa hem under staten, särskilt de hem, som omhändertog de ömtåligaste och svåraste klientelet. — — — Den 1 juli 1950 var hela verksamheten förstatligad.

För Stadsmissionens vidkommande blev saken aktuell långt tidigare, enär kontraktet med staten angående verksamheten vid Skarvik-Tallåsen utlöpte den 1 juli 1948. En förlängning av kontraktet var icke att tänka på. Osäkerheten inför hemmens framtida organisation hade redan länge berett styrelsen stora svårigheter, särskilt med personalrekryteringen. Styrelsen ansåg sig därför icke ha något val, när underhandlingarna om överlåtelse på staten av verksamheten kommo in i ett avgörande skede.

Fråga uppstod, hur man skulle göra med de många byggnaderna. Då Stadsmissionen har en rad andra hem på samma egendom och var osäker på vad byggnaderna i framtiden skulle komma att användas till, därest staten övertog dem, ansåg den det säkrast att låta byggnaderna stanna i sin egen ägo. Det avsöndrade området, på vilket de voro uppförda, låg mitt inne i Edestas ägofigur. Ett fränhändande av området skulle högst väsentligt förminska gårdens värde. Saken ordnades därför så, att staten arrenderade tomtområdet med byggnader för en tid av fem år, från den 1 juli 1948 till den 30 juni 1953. Arrendesumman skulle utgöra 20 000 kronor per år för fastigheter med inventarier. Bådadera skulle återlämnas utan standardsänkning i samma skick som de övertogs. Stadsmissionen bestred alla kostnader för byggnadernas försäkring m. m.

Staten var färdig med verksamheten där långt innan kontraktstiden utgick. — — —

Redan den 1 april 1952 upphörde verksamheten vid Skarvikskolonien och överfördes till Ljungaskog vid Örkelljunga i Skåne. Stadsmissionen erbjöds återtaga fastigheten den 1 juli samma år, alltså ett år före arrendetidens utgång. Den förklarade sig villig därtill under vilkor att arrendeavgift under det återstående året betalades med 10 000 kronor. Förhandlingarna slutfördes icke i rimlig tid; då Stadsmissionen icke hade någon möjlighet att utan längre förberedelse börja någon verksamhet i byggnaderna, återkallade den sitt erbjudande. Den erbjöd sig senare att återtaga fastigheten den 1 april 1953 och tillmötesgick önskemålet om en lägre arrendeavgift, som nu sattes till 5 000 kronor, för det sista avtalsåret.

Men det svåraste problemet återstod, nämligen att fastställa ersättning till Stadsmissionen för uppkommen standardsänkning genom förslitning och i vissa stycken bristande omvårdnad.

När detta skrives, pågå underhandlingar i detta stycke. Stadsmissionen anser, att då den upprättat dessa hem på statens anmodan, då den i tanke

att den här fått ett förtroendeuppdrag, som den skulle fullgöra för en lång framtid, avstod av sin bästa mark och byggde hemmen för detta speciella ändamål, och då den i tjugu år nedlagt en ytterligt stor personlig omsorg och även satsat ett stort eget kapital, så kan staten omöjligen skilja sig från Stadsmissionen och låta den stå där med förslitna byggnader och i stor utsträckning förbrukade inventarier, med mindre än att den lämnar ett betydande vederlag, som ger Stadsmissionen möjlighet att utnyttja hemmen för en ny social gärning.

Mot bakgrunden av den välvilja, som alltid kommit Stadsmissionen till del från statsmakternas sida, och med vetskap om den rättfärdighetsvilja, som besjälar ledningen av landets socialvård, hyser Stadsmissionen det bästa hopp om en god lösning. — — —”

Så långt hundraårsberättelsen.

De i denna redogörelse nämnda underhandlingarna mellan staten och Stadsmissionen ha aldrig slutförts. Efter sin hemställan till Kungl. Maj:t om lånens avskrivning eller annan acceptabel lösning, har Stadsmissionen icke kallats till någon underhandling. Den har endast fått en avskrift av socialstyrelsens yttrande, vilket, enligt Stadsmissionens förmenande, bedömer saken ytterst ensidigt. Stadsmissionen har, ehuru part i avtalet, icke fått någon förhandskännedom om det förslag som framlägges i Kungl. Maj:ts proposition och kan för sin del omöjligen acceptera detsamma.

Detta förslag innebär, att därest Stadsmissionen icke till den 1 juli 1955 för stora kostnader rustat upp hemmen och där igångsatt en verksamhet, som Kungl. Maj:t godkänner, skall den omedelbart och utan någon kompensation för de då förflutna 28 åren efter det att det första hemmet upprättades betala hela statslånet. Efter att själv i tjugu år ha på ett av alla erkänt mycket gagnarikt sätt skött ungdomsvårdsskoleverksamhet åt staten, med insats av såväl en myckenhet obetalt frivilligt arbete som ock ett stort eget kapital — insatt för att kunna förverkliga statens önskemål — skulle Stadsmissionen återtaga de byggnader, som en gång färdigställdes för statslånen men som under de gångna åren — enligt socialstyrelsens eget medgivande — genomgått en synnerlig stor förslitning. De inventarier, som en gång nya och i riklig omfattning ställdes till verksamhetens förfogande, delvis inköpta för Stadsmissionens egna medel, skulle den utan kompensation få återtaga, i stor utsträckning helt förslitna och i många fall utsatta för våld och förstörelse.

En sådan uppgörelse med en institution, som i tilltro till statens känsla för rätt och billighet givit sig i kast med staten och under en lång följd av år löst ett av dess svåraste uppdrag, kan omöjligen vara statsmakterna värdig.

Socialstyrelsen har gjort en sammanställning av erhållna bidrag och åberopar en avsyning av direkta skador på byggnader som uppkommit under de sista fem åren samt gör en uppskattning av inventariernas värde-

minskning under samma period. Socialstyrelsen förbiser emellertid att vid en slutuppgörelse samma hänsyn och beräkningsgrunder bör läggas icke bara på de nära fem år, som staten arrenderade byggnaderna, utan på hela den tid, fastigheterna använts för ungdomsvårdens räkning.

Socialstyrelsen och propositionen beakta icke i tillräcklig grad, när det gäller att rättvisligen bedöma detta ärende, följande obestridda fakta:

1. Stadsmissionen har icke byggt dessa fastigheter för sitt eget nöjes eller sin egen vinnings skull. Den har blivit uppfordrad därtill av staten. Under den tid den drev verksamheten, nedlade den alla medel, som den erhöll av det allmänna — stat och kommun — i verksamheten. Även det belopp, som beräknades såsom ersättning för det avsöndrade jordområdet, användes för rörelsen. När penningvärdet sjönk, blev de 2 procent som skulle användas för byggnadernas underhåll, helt otillräckliga, eftersom de räknades på de ursprungliga byggnadskostnaderna.

2. Hade Stadsmissionen icke handlat på uppdrag av staten och efter dess anvisningar, eller hade den kunnat förutse att den ursprungliga verksamheten skulle nedläggas efter några år, hade den aldrig förlagt byggnader av denna omfattning till denna plats och efter den plan, som här skett. Byggnaderna ligga för långt ifrån varandra för att kunna ekonomiskt samordnas för en eventuell ny verksamhet. Staten ändrade särskilt vid ett av hemmen Stadsmissionens byggnadsplan, varigenom elevrummen blevo så små, att de icke kunna användas i en annan uppgift. Kostsamma anordningar ha gjorts för det speciella ändamål, som hemmen skulle tjäna. Så t. ex. har en avdelning vid ett av hemmen på dåvarande skyddshemsinspektörens anvisning försetts med dyrbara anordningar för isolering av våldsamma och svårt psykiskt sjuka elever. Samma hem har givits en planlösning, som icke lämpligen kan tjäna i något annat sammanhang. Byggnaden utgjorde en sluten avdelning och är därför omgiven av ett mycket högt gallerstängsel, av staten under de sista åren ytterligare förhöjt och förstärkt med taggtråd. Alla dessa anordningar, som staten genom sina organ anbefallt, måste ändras, om hemmet skall användas för ett ändamål som Stadsmissionen kan åtaga sig, och dessa ändringar bli mycket kostsamma.

De olika hemmen äro byggda efter en plan, som icke kan bestå och i varje fall icke är ändamålsenlig, därest annan verksamhet skall förläggas dit. Gemensamma tvättrum, isoleringsrum, särskilda anordningar med fönstren, speciella dagrums- och arbetsavdelningar i samtliga hem äro några av de förhållanden, som försvåra hemmens omställning till annan verksamhet. En hel byggnad, som kostat mycket pengar, innehåller stor gymnastiksal och en skolsal. Dessa äro väl användbara om någon sorts skolverksamhet förlägges till hemmen. I annat fall utgör byggnaden en stor ekonomisk belastning.

Med den belägenhet hemmen fått och som Stadsmissionen aldrig skulle

ha givit dem för något eget ändamål eller om den vetat att den skulle stå ensam med det ekonomiska ansvaret, uppstå synnerliga svårigheter att få personal och att överhuvud få en verksamhet, som kan ekonomiskt bära sig.

Sedan Stadsmissionen insett det omöjliga att för egen del både betala skulden och iståndsätta kolonien för ny verksamhet, har den utbjudit hemmen till ett flertal verksamheter. Samtliga ha efter undersökning avböjt på grund av belägenheten, de stora ombyggnadskostnaderna och svårigheten att få personal.

Det läge, Stadsmissionen försatts i genom att staten först förmått den att bygga och leda denna koloni av hem och sedan draga sina färde, är alltså i högsta grad bekymmersamt. Den saknar egna ekonomiska möjligheter att annat än möjligen etappvis genomföra en omställning och skapa en ny verksamhet. En ombyggnad och nyuppsättning med inventarier skulle med säkerhet dra en kostnad av minst en halv miljon kronor. Skulle Stadsmissionen därtill leva under hotet att återbetala statslånet, oavsett hur länge den vidmakthölle en verksamhet där, skulle den helt förlamas. Den kan under dylika förhållanden icke våga satsa nytt kapital för dessa hem. Följden skulle bli att husen skulle få stå tomma år efter år, ett i sanning avskräckande monument över hur staten behandlat en enskild institution.

I detta läge bör det vara staten angeläget att på allt sätt göra det möjligt för Stadsmissionen att omställa hemmen för en ny samhällsgärning. Detta måste i första hand ske genom att skulden till staten avskrivs eller i varje fall nedbringas till ett belopp, som lämnar vederlag för icke blott de fem senaste årens förslitning utan också för de tidigare årens och för de olägenheter som uppstått genom den nuvarande verksamhetens upphörande.

I kommunal förvaltning, där kommunen lämnat lån till enskilda institutioner för verksamheter, som de fullgjort för samhället, har det på flera håll varit praxis, att lånen avskrivits t. ex. med en tjugondel varje år och alltså efter tjugu år varit helt avskrivna. Detta har skett för att institutionen icke efter en lång tid skulle stå där med skulden kvar men byggnaden eller inventarierna förslitna. Något liknande borde naturligtvis ha stipulerats i avtalet mellan staten och Stadsmissionen. Då detta emellertid icke skett, av ömsesidig tilltro till varandra och framtiden, är det nödvändigt att riksdagen i efterhand rättar detta ödesdigra förbiseende.

Stockholms stadsmission har i hundra år fullgjort en mängd uppgifter, som samhället bort bekosta. Genom sina insatser har den hjälpt hundratusentals människor och också besparat det allmänna stora kostnader. Dess årliga budget omsluter för närvarande 4 miljoner kronor, varav allra största delen kommer nödställda och handikappade människor till godo. Att nu rikta ett sådant ekonomiskt dråpslag mot denna verksamhet, som det skulle innebära att den under vissa förhållanden skulle nödgas återbetala ett stats-

lån å $\frac{3}{4}$ miljon kronor, synes illa svara emot den sociala välfärdspolitik som riksdagen önskar föra. Då Stadsmissionen i enlighet med sin egenart och sina stadgar aldrig kan tänkas använda sina medel annat än till samhällsgagnande arbete, bör riksdagen kunna med trygghet ge den det stöd till fortsatt gärning som ett efterskänkande av statslånet skulle innebära. Då skulle Stadsmissionen få frimodighet till att gripa sig an med hemmens omdaning för en ny gärning, vilket i motsatt fall blir den omöjligt.

I det ursprungliga avtalet stipulerades, att därest verksamheten upphörde på grund av åtgärder från statens sida, skulle staten vara förpliktad övertaga fastigheterna och att ersätta Stadsmissionen dess investerade kapital. Därigenom att Stadsmissionen var osäker på vilken verksamhet som staten i dylikt fall skulle förlägga till hemmen — bland annat hade nämnts manligt ungdomsfängelseklientel — drevs den med hänsyn till sina närbelägna hem för flickor och kvinnor att avstå från denna bestämmelse.

Men om Stadsmissionen nu icke är i stånd att inlösa statslånen utan staten måste begagna sig av den lämnade in-teckningssäkerheten och övertaga hemmen — vad sker då? Kan staten då rättfärdeligen låta bli att ersätta Stadsmissionen de 236 000 kronor, som den själv investerat för att tillmötesgå staten, för att den under 20 år bedrivit verksamheten. Om staten övertager hemmen, då blir den ställd i samma brydsamma situation som den nu vill försätta Stadsmissionen i, blott med den skillnaden att staten kan kasta bördan på skattedragarna, medan Stadsmissionen måste låta den bäras av dess frivilliga gåvogivare.

Under hänvisning till vad ovan anförts hemställa vi,

att riksdagen vill besluta

antingen att de till Stadsmissionen lämnade statslånen för Skarvik-Tallåsen helt avskrivs,

eller att en överenskommelse träffas med Stadsmissionen om en sådan successiv nedskrivning av skulden, att den, oavsett i vilket tempo Stadsmissionen förmår bygga upp en ny samhällsgärning vid de angivna hemmen, efter ett visst antal år, t. ex. ytterligare tjugo år, är helt avskriven,

samt att lånen intill avskrivningsdagen äro räntefria.

Stockholm den 25 januari 1954.

Axel Gustafsson

i Borås.

Carl Hoppe.

Ernst V. Staxäng.

Alarik Hagård.

Gunnar Larsson

Samuel Norrby.

Harald Andersson

i Luttra.

i Dunker.